

УДК 338.12.015

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-81-7>

Чернятевич Я. В.

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ТУРБУЛЕНТНІСТЬ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні питання сутності турбулентності, її трактування в наукових колах. Встановлено, що турбулентність в економіці означає швидкі, непрогнозовані, контрастні зміни, на які важко впливати засобами державного регулювання. Розглянуто глобальні загрози, що характерні для соціально-економічних систем світу, та фактори, які зумовлюють турбулентність економічних процесів в Україні. Визначено чинники та загрози, що сприяли формуванню структурних деформацій в економіці України та посиленню їхнього негативного впливу на економічне зростання в сучасних умовах. З'ясовано, що основними передумовами наростання кризових явищ в соціально-економічній системі України на сучасному етапі державотворення є: політична нестабільність, дефіцит бюджету, недовіра інвесторів, низький рівень доходів більшості населення, зростання зовнішньої заборгованості, застаріла технологічна база реального сектора економіки, слабкість вітчизняного фінансового сектору.

Ключові слова: соціально-економічна система, турбулентність, економічна турбулентність, економічна криза, економічна загроза, виклик.

Постановка проблеми. ХХІ століття характеризується різноманітними тенденціями суспільного життя, які неможливо пояснити у системі наявних наукових парадигм, концепцій, теорій. Особливої актуальності це набуває для соціально-економічних процесів, що повною мірою залежать від стрімкого розвитку глобалізації. На думку авторів статті «Нові підходи до протидії глобальним соціально-економічним викликам як основа подолання патологічних явищ у розвитку економіки України», сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується уточненням теоретичних концепцій, наростанням протиріч, появою нових глобальних проблем, посиленням взаємозалежності всіх учасників і складників світової економічної системи. Глобалізація світової економіки створює нове «навколишнє середовище» для економічного зростання країн, визначаючи нові орієнтири їхньої економічної політики. Динамічні зміни у світовому господарстві являють собою «глобальні виклики» багатьом країнам, як розвиненим, так і тим, що розвиваються [1, с. 73]. Е. Найман зазначає, що «світ опинився на порозі глобальної стагнації», яка в майбутньому призведе до криз в провідних країнах світу (Китай, США, ЄС) [2].

Особливе місце в просторі такої невизначеності займає явище турбулентності, що дедалі частіше стає причиною непередбачуваних змін, які охоплюють соціально-економічні процеси, формують нові економічні зв'язки, визначають пріоритети розвитку та шляхи подолання можливих загроз економічним інтересам. Економічна система України нині перебуває у стані саме такої невизначеності, пов'язаної з кризовими явищами політичного, економічного, соціального характеру, а також зі зростанням турбулентних процесів у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання турбулентності досить активно досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці. Зокрема, різні аспекти цього явища у своїх працях розглядали О.В. Бурбан, І.А. Дем'янчук, М.В. Дубина, Г.П. Журавльова, І.В. Кривов'язюк, Н.В. Манохіна, О.В. Мостіпака, Т.В. Поснова, С.М. Шкарлет та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас вважаємо, що відсутність єдиного розуміння сутності турбулентності, її природи свідчить про складність цього явища й потребує подальшого її вивчення та осмислення. Зокрема, в сучасних умовах необхідним є з нових

наукових позицій дослідити турбулентні процеси, що пов'язані з поширенням нових загроз існуванню людства, з появою нових викликів для розвитку соціально-економічних систем у вигляді загально-світових пандемій, зумовлених глобалізацією тощо.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження впливу турбулентності на функціонування соціально-економічної системи України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося, для сучасного світу характерними є різні глобалізаційні виклики, з метою ефективної протидії яким національні уряди і міжнародні організації розробляють принципово нові концептуальні підходи, механізми та технології. Використання таких підходів повинно сприяти послідовному вирішенню таких базових питань:

- визначенню типології моделей та видів економічних викликів, які сприяють зародженню, розвитку та поглибленню соціально-економічних і фінансових криз за різними ознаками;

- розробленню концептуальних підходів до вимірювання впливу окремих показників на процес формування різного роду викликів, виникненню та поглибленню економічних криз тощо;

- розробленню різних стратегій і базових моделей, які використовуються в різних країнах світу для протидії глобальним соціально-економічним викликам, подолання кризових явищ тощо з метою адаптації цих стратегій до конкретних умов тієї чи іншої країни;

- науковому аудиту та верифікації розроблених стратегій та базових моделей на глобальному, регіональному та національному рівнях [1, с. 73].

Сучасні суспільні процеси зумовлюються невизначеністю, складністю, множинністю можливих сценаріїв розвитку. Як зазначає В.А. Вергун, турбулентність, невизначеність та ризиковість стають найбільш сутнісними ознаками сучасного глобального конкурентного простору, які знаходять свій прояв у швидких, різноспрямованих коливаннях ключових параметрів підприємницької активності, що в кінцевому рахунку призводить до появи значних диспропорцій як в економіці окремих компаній, так і країн та в світовій економіці загалом [3]. Саме турбулентність у сучасних умовах вважається одним із ключових чинників циклічності розвитку соціальних систем, визначення векторів їхнього руху. У найбільш широкому розумінні під турбулентністю розуміється явище самоорганіза-

ції, в результаті якого відбуваються переходи від хаосу до порядку, і навпаки. Турбулентність означає крайній ступінь нестабільності суспільно-економічної системи, коли ймовірність досягнення точки її біфуркації надзвичайно висока [4].

Наукова суспільна думка представлена різними трактуваннями сутності турбулентності. Так, Г.П. Журавльова, Н.В. Манохіна розуміють під турбулентністю дуже складну траєкторію руху національної економіки, а також окремої фірми у «вихореподібному потоці» різноманітних змін. На думку цих науковців, турбулентність має граничний рівень нестабільності глобальної економічної системи, що супроводжується високими ризиками в різноманітних сферах та може викликати руйнування наявних конфігурацій з майбутнім створенням нових [5]. С.М. Шкарлет, М.В. Дубина зазначають, що турбулентність полягає в непередбачуваних, хаотичних і мінливих умовах, які загрожують стійкості функціонуючих у них систем, приводять до виникнення високого рівня ентропії в межах вищезазначених систем, унеможливають процес передбачення та прогнозування їхньої подальшої поведінки [6].

Деякі автори (Ф. Котлер, Дж.А. Касліоне) розглядають турбулентність в розрізі ринку, переносячи ознаки природної турбулентності на цей об'єкт. Основними рисами турбулентності називають агресивність, непередбачуваність, хаотичність [7].

Загалом здебільшого автори сходяться на тому, що наявність турбулентних тенденцій провокує прискорення економічного життя, зменшує часові інтервали між соціально-економічними кризами і навпаки: стрімкий розвиток інноваційних технологій, поява нових галузей економіки, нових форм організації господарського життя сприяє скороченню періоду між черговими кризами, що в результаті провокує турбулентність економічної системи. Так, І.А. Дем'янчук зазначає, що розвиток світової економіки протягом останніх 20 років свідчить про те, що тривалість кожної фази циклу суттєво скоротилася, вони змінюють одна одну швидко і непрогнозовано. Таке явище дістало назву ринкової турбулентності [8]. Виходячи з цього, турбулентність в економіці означає швидкі, непрогнозовані, контрастні зміни, на які важко впливати засобами державного регулювання.

На думку Т.В. Поснової, турбулентність характеризується двоїстою природою: у часі – широким спектром хвилеподібних коливань основних економічних параметрів, а у просторі – значною нерівномірністю соціального та економічного розвитку. Універсальні загрози, з якими сьогодні стикається усе людство (ресурсні, кліматичні, демографічні та інші), накладаються на ризики та фактори, що характерні для певних регіонів та створюють своєрідну матрицю потенційних турбулентностей [9]. Тому, важливим є розглянути які саме глобальні загрози характерні для соціально-економічних систем та які фактори обумовлюють турбулентність економічних процесів в Україні.

На нашу думку, у сучасних умовах найбільш масштабними глобальними загрозами існуванню людства є:

1. Демографічна нерівність заселення та відтворювальних процесів у світі. Чисельність населення на земній кулі неухильно зростає протягом останніх 2000 років, однак найбільш інтенсивний ріст населення на Землі відбувається за останні 200 років. За таких умов гостро постають питання забезпечення даного населення прийнятними умо-

вами життя, зниження бідності у світових масштабах, зменшення смертності, стримання народжуваності в малозабезпечених регіонах, збільшення кількості дітей в сім'ях європейського регіону та північноамериканських країн.

Внаслідок перенаселення одних регіонів відбувається інтенсивна міграція людей, яка не може не впливати на соціально-економічні процеси в глобалізованому світі. Особливо це пов'язано з чинником робочої сили, яка в різних країнах світу має різну кваліфікацію та вартість. З іншої сторони велика народжуваність в країнах з невисоким рівнем життя сприяє поширенню бідності у світі. Поряд із цим для промислово розвинених країн характерною є демографічна криза, тобто глибоке порушення відтворення населення, що загрожує самому його існуванню.

2. Продовольча криза. За даними ООН, в осяжній перспективі світ очікує серйозна продовольча криза, що буде пов'язана з нестачею продовольства населенню світу та здороження основних продуктів харчування. Серед основних причин цього експерти називають повені та посухи, що негативно вплинули на аграрне виробництво в багатьох країнах світу, та спекуляції посередників, що скуповують продовольство з метою продати дорожче у майбутньому.

3. Паливно-енергетична проблема світу. З проблемою перенаселення пов'язана проблема нестачі енергетичних ресурсів у світі. Використання паливно-енергетичних і сировинних ресурсів на сьогодні зростає значними темпами. Проте, дані ресурси є обмеженими та швидко вичерпними за сучасних умов видобутку. Для майбутніх поколінь життєво необхідне значення має раціональне використання невідтворюваних ресурсів: нафти, газу, вугілля, залізних, мідних і марганцевих руд тощо та запроваджувати активне використання альтернативних джерел отримання енергії у світі.

4. Екологічна ситуація. З вичерпністю природних ресурсів та з нераціональним їх використанням пов'язані проблеми екології, які все відчутніше впливають на людство. Із розвитком цивілізації та науково-технічного прогресу, бурхливим зростанням кількості населення на Землі, обсягів виробництва та його відходів проблеми стосунків між природою та суспільством дедалі загострюються. Дійсністю стали голод, отруєні річки та моря, задушливе шкідливе повітря у великих промислових центрах, загублені ліси, сотні зниклих видів тварин і рослин, загроза кліматичних аномалій, ерозія та майже повне виснаження ґрунтів у аграрних районах.

5. Глобальні епідемії та захворювання. В кінці 2019 – на початку 2020 року людство стикнулося з епідемією нового типу коронавірусу COVID-19, яка вже в березні 2020 року була визнана ВОЗ пандемією. Більшість країн світу опинилися в умовах абсолютної невизначеності через швидку загрозу поширення хвороби, а тому різними способами намагаються її побороти. В деяких країнах світу, в тому числі і в Україні, було запроваджено загальнодержавний карантин. З 25 березня 2020 року Уряд України ввів режим надзвичайної ситуації на всій території держави.

В умовах карантину населенню України заборонено відвідувати заклади освіти (школи, виші, коледжі, дитячі садки) її здобувачами; проводити масові заходи, у яких бере участь понад 200 осіб; проводити культурні, спортивні, соціальні, релігійні та інші заходи з масовою участю громадян; заборонена робота торговельно-розважальних цен-

трів, кінотеатрів, театрів, музеїв, галерей, бібліотек та інших культурних і розважальних закладів; заборонена робота підприємств громадського харчування, не працюють заклади швидкого харчування, ресторани, кафе, бари; заборонена робота спортивних комплексів; громадським транспортом можуть користуватися лише співробітники стратегічних підприємств.

6. *Стрімке зростання безробіття у світі.* За умов введення жорсткого карантину у багатьох країнах світу (Китай (місто Ухань), Італія, Іспанія, Німеччина, Франція, окремі штати США, Бельгія, Австрія, Канада, Чехія, Польща, Ізраїль, Україна тощо), більшість працюючого населення цих держав опинилися в ситуації, коли неможливим є виконання ними професійних обов'язків. Зокрема, в Україні багато хто не має можливості доїхати до місця роботи, велика кількість людей повинні опікуватися дітьми, які не ходять до навчальних закладів, а частина людей працюють саме в тих сферах, діяльність яких опинилася під заборону. За можливості співробітники різних організацій та установ переходять на дистанційну форму роботи, однак частина людей вже втратили свої робочі місця. Так, за оцінкою Торгово-промислової палати України за три тижні карантину роботу в Україні втратили близько 700 тис. чоловік. До карантину в Україні безробітних було близько 1,5 млн осіб, зараз цей показник зріс до 2–2,2 млн. [10]. На жаль, ці тенденції в майбутньому посилюватимуться. За даними опитування Американської торговельної палати в Україні і «Делойт» про вплив COVID-19 на бізнес, скоротити персонал у 2020-му планують 23% респондентів [11].

Досліджуючи фактори, що зумовлюють наростання турбулентних процесів у світі, підтримуємо думку І.А. Дем'янчука про те, що «посилена турбулентність економіки на сьогоднішній день є неусувною, до неї можна лише пристосуватися, але для цього необхідно детально дослідити фактори, які виступають у якості каталізаторів турбулентних процесів. До таких факторів можна віднести» [12]: технічний прогрес, інформаційна революція, інновації; тривале економічне зростання та гіперконкуренція; розвиток фінансових ринків, виникнення нових фінансових інструментів, залучення фінансових ринків у процеси глобалізації.

Поряд із цим вважаємо, що основними передумовами наростання кризових явищ в соціально-економічній системі України на даному етапі державотворення є: політична нестабільність, дефіцит бюджету, недовіра інвесторів, низький рівень доходів більшості населення, зростання зовнішньої заборгованості, неадекватна валютно-курсова політика, застаріла технологічна база реального сектора економіки, слабкість вітчизняного фінансового сектора. До цього можна додати, що в Стратегії національної безпеки України зазначається, «актуальними загрозами національній безпеці України є агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території» [13].

Отже, підсумовуючи вищезазначені чинники та загрози, вважаємо, що основними причинами турбулентності в соціально-економічній системі України можуть бути:

– низький рівень задоволення потреб населення та як наслідок активні міграційні процеси в країні та за її межі;

– політична нестабільність, зумовлена воєнними подіями на сході України та анексією Криму, і, як наслідок, високі ризики для інвесторів та можливостей розвитку бізнесу в Україні, відсутність стратегій розвитку інформаційної сфери, інноваційних розробок;

– неефективна державна політика у грошово-банківській сфері, та як наслідок зниження доходів населення, підвищення рівня бідності в країні;

– дефіцит бюджету, зумовлений неефективною політикою у фінансовій сфері та як наслідок, відсутність державного фінансування програм розвитку новітніх галузей економіки, освіти, медицини, екологічних програм, гуманітарної складової державотворення.

Тут ще варто додати загальносвітову пандемію 2020 року і абсолютно непередбачувані наслідки для економічного розвитку людства та України зокрема. Цей перелік далеко не вичерпний, проте він свідчить про тісну взаємозумовленість нинішніх проблем функціонування економічної системи України з майбутніми загрозами та викликами для держави у різних сферах суспільного життя.

На думку експертів Центру Разумкова, у середині 2019 р. Україна знову опинилася на роздоріжжі – поєднання і взаємовплив низки політичних, економічних, інституційних ризиків і викликів, які вкотре постали перед країною у «найбільш незручний» період, посилюють невідомість і поглиблюють складнощі запровадження економічного прискорення, на основі якого можна було б очікувати не лише досягнення суттєвого підвищення добробуту громадян, але й покращення сприйняття країни міжнародною політичною та економічною спільнотою [14, с. 4].

Для економічної розбудови країни перша половина 2019 р. позначилася як період нових розчарувань, що можна віднести до складників турбулентності:

– законодавчий процес виявився заблокований і законсервований – проекти законів економічної спрямованості практично не розглядалися;

– відбулося розширення і посилення домінування популістських гасел, а також безвідповідальних заяв стосовно рецептів швидких змін і звершень;

– серед нових політичних лідерів, які претендують на роль нової політичної еліти, виявляється дедалі менше тих, хто має усталені знання економічних основ державотворення (що закладає сумніви у спроможності нової влади до раціональних, результативних і ефективних накреслень та їх втілень) [14, с. 6].

На думку авторів монографії «Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку», до вагомих факторів та ознак макронестабільності, що сприяли формуванню структурних деформацій в економіці України та посиленню їхнього негативного впливу на економічне зростання в сучасних умовах, належать такі [15]:

1) надмірна відкритість господарства України зовнішньому світу на тлі посилення глобалізаційних процесів в економіці;

2) погіршення структури та уповільнення динаміки експорту на фоні випереджаючих темпів зростання імпорту;

3) нестабільність бюджетної системи України за умов незбалансованості доходів та видатків бюджету;

4) брак кредитних ресурсів у реальному секторі економіки на тлі високих кредитних ставок;

5) накопичення зовнішніх боргів.

Нині перед Україною у соціально-економічній сфері постають складні термінові завдання, і всі владні зусилля мають бути спрямовані на формування і забезпечення [14, с. 6–7]:

– стійкого макроекономічного середовища (економіка, що зростає; інфляція, що спадає; послаблення зовнішньоекономічних дисбалансів);

– послідовного підвищення життєвих стандартів і добробуту (з випереджаючим зростанням доходів малозабезпечених);

– припинення подальшої втрати інвестиційного потенціалу;

– формування сприятливого середовища для бізнесу загалом, малого і середнього зокрема (насамперед, у частині зменшення тиску та обмежень на всі легітимні види економічної діяльності);

– посилення фінансової стійкості, як вагомій складовій інвестиційної привабливості та економічного розвитку;

– інтеграційного зміцнення і розширення відкритості країни, а з тим – і прискорене включення України до трансконтинентальних проєктів.

Досягнути заданих параметрів в сучасних умовах досить складно. Як зазначає О.В. Мостіпака, епоха турбулентності буде важкою для України та людства загалом; разом з тим вона буде мати не тільки негативні і руйнівні, але і позитивні, синергетичні, необхідні для подальшого розвитку, наслідки [16]. Саме синергетичний підхід до ана-

лізу суспільних процесів відкриває широке поле альтернативних досліджень та можливостей для аналізу турбулентності, хаосу, невизначеності та їх впливу на суспільство.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, варто зазначити, що турбулентність як суспільне явище дедалі більше впливає на соціально-економічний розвиток держави, оскільки наявність турбулентних тенденцій провокує прискорення економічного життя, зменшує часові інтервали між соціально-економічними кризами і навпаки: стрімкий розвиток інноваційних технологій, поява нових галузей економіки, нових форм організації господарського життя сприяє скороченню періоду між черговими кризами, що в результаті провокує турбулентність економічної системи.

Здебільшого турбулентність сприймають як негативний чинник розвитку сучасного світу та України зокрема, бо саме з нею можуть бути пов'язані політична нестабільність, дефіцит бюджету, недовіра інвесторів, низький рівень доходів більшості населення, зростання зовнішньої заборгованості, неадекватна валютно-курсова політика, застаріла технологічна база реального сектору економіки, слабкість вітчизняного фінансового сектору. Водночас турбулентні процеси сприяють появі нових можливостей та викликів, що і є об'єктом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Манцуров І., Манцуров Д., Храпунова Я. Нові підходи до протидії глобальним соціально-економічним викликам як основа подолання патологічних явищ у розвитку економіки України. *Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна* / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Заповіт, 2018. 202 с.
2. Найман Е. Завжди готові: як пережити чергову глобальну кризу. Інвестиційна стратегія на друге півріччя 2019-го – 2020 рік. *Mind* : веб-сайт. URL: <https://mind.ua/openmind/20198928-zavzhdi-gotovi-yak-perezhyti-cherhovu-globalnu-krizu> (дата звернення: 29.03.2020).
3. Вергун В.А. Особливості глобальної транснаціоналізації інститутів міжнародного бізнесу. *Міжнародні відносини, Серія «Економічні науки»*. 2018. № 12.
4. Мостіпака О.В. Синергетичне управління соціально-економічною системою України в умовах турбулентності та хаосу. *Університетські наукові записки*. 2017. № 4. С. 170–183.
5. Журавлєва Г.П., Манохіна Н.В. Новые правила игры в условиях экономической турбулентности. *Вестник Саратовского государственного социальноэкономического университета*. 2013. С. 23–28.
6. Шкарлет С.М., Дубина М.В. Застосування турбулентного підходу до пізнання сучасного стану ринку фінансових послуг України. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 366–372.
7. Онищенко В.П. Сучасні організаційні форми та моделі міжнародного бізнесу. *Зовнішня торгівля, економіка, фінанси, право*. 2015. № 3(80). С. 20–31.
8. Дем'янчук І.А. Економічна турбулентність в Україні та перспективи її розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 4. С. 98–100.
9. Поснова Т.В. Україна в умовах глобальної економічної турбулентності: теоретичний підхід. *Незалежний аудитор*. 2017. № 21. С. 36–42.
10. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через карантин. *Факти* : веб-сайт. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20200327-stalo-vidomo-skilky-ukrayintsiv-vtratyly-robotu-cherез-karantyn/> (дата звернення: 04.04.2020).
11. Ринок праці на карантині: що відбувається і як пережити турбулентність. *Офіційний блог OLX* : веб-сайт. URL: <https://blog.olx.ua/22479/rinok-praci-na-karantini-shho-vidbuvayetsya-i-yak-perezhyti-turbulentnist/> (дата звернення: 05.04.2020).
12. Дем'янчук І.А. Природа і особливості виникнення економічної турбулентності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 88–92.
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 05.04.2020).
14. Соціально-економічний вимір України в період зміни політичних еліт. / В. Юрчишин. Київ : Разумков центр, 2019. 46 с.
15. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку В.М. Геєць та ін. / ред.: М.І. Скрипниченко, НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. Київ, 2012. 717 с.
16. Мостіпака О.В. Турбулентність ринкової економіки: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Бізнес-адміністрування в умовах турбулентної економіки». Харків, 01-28 лютого 2017 р. 2017. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/issue/view/24> (дата звернення: 04.04.2020).

References:

1. Mantsurov I., Mantsurov D., Khrapunova Ya. (2018). Novi pidkhody do protydyi hlobalnym sotsialno-ekonomichnym vyklykam yak osnova podolannya patolohichnykh yavyshev u rozvytku ekonomiky Ukrainy [New Approaches to Countering Global Social and Economic Challenges as a Basis for Overcoming Pathological Phenomena in Ukraine's Economy]. *Hlobalni tendentsii i perspektyvy: svitova ekonomika ta Ukraina [The global trends and prospects: the world economy and Ukraine]*. Kyiv: Zapovit, 202 s.
2. Najman E. Zavzhdy ghotovi: jak perezhyty cherghovu globalnu kryzu. Investycijna strateghija na drughe pivrichchja 2019-gho – 2020 rik [Always ready – how to survive the next global crisis. Investment strategy for the second half

- of 2019–2020]. Available at: <https://mind.ua/openmind/20198928-zavzhdi-gotovi-yak-perezhati-chergovu-globalnu-krizu> (accessed 29 March 2020).
3. Verghun V.A. (2018). Osoblyvosti globalnoji transnacionalizaciji instytutiv mizhnarodnogho biznesu [Features of global transnationalization of international business institutes]. *Mizhnarodni vidnosyny, Serija «Ekonomichni nauky» [The international Relations, Economic Sciences Series]*, no. 12.
  4. Mostipaka O.V. (2017). Synerghetychne upravlinnja socialjno-ekonomichnoju systemoju Ukrainy v umovakh turbulentnosti ta khaosu [Synergistic management of the social and economic system of Ukraine in the conditions of turbulence and chaos]. *Universytetski naukovy zapysky [The university research notes]*, no. 4, pp. 170–183.
  5. Zhuravleva G.P. Manokhina N.V. (2013). Novye pravila igry v usloviyakh ekonomicheskoy turbulentnosti [New rules of the game in conditions of economic turbulence]. *Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo sotsial'no-ekonomicheskogo universiteta [The bulletin of the Saratov State Social and Economic University]*, pp. 23–28.
  6. Shkarlet S.M., Dubyna M.V. (2017). Zastosuvannya turbulentnoho pidkhodu do piznannya suchasnoho stanu rynku finansovykh posluh Ukrainy [Application of a turbulent approach to understanding of the current state of Ukrainian financial sector]. *Problemy ekonomiky [The problems of economy]*, no. 1, pp. 366–372.
  7. Onyshchenko V.P. (2015). Suchasni orhanizatsiini formy ta modeli mizhnarodnoho biznesu [Modern organizational forms and models of international business]. *Zovnishnia torhivlia, ekonomika, finansy, pravo [The foreign Trade, Economics, Finance, Law]*, no. 3(80), pp. 20–31.
  8. Demianchuk I.A. (2012). Ekonomichna turbulentnist v Ukraini ta perspektyvy yii rozvytku [Economic turbulence in Ukraine and prospects for its development]. *Ekonomika ta derzhava [The economy and the state]*, no. 4, pp. 98–100.
  9. Posnova T.V. (2017). Ukraina v umovakh hlobalnoi ekonomichnoi turbulentnosti: teoretychnyi pidkhid [Ukraine in the context of global economic turbulence: a theoretical approach]. *Nezaleznyi audytor [The independent auditor]*, no. 21, pp. 36–42.
  10. Stalo vidomo, skilky ukrainciv vtratyli robotu cherez karantyn [It became known how many Ukrainians lost their jobs due to quarantine]. Available at: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20200327-stalo-vidomo-skilky-ukrayintsiv-vtratyli-robotu-cherz-karantyn/> (accessed 4 April 2020)
  11. Rynok pratsi na karantyni: shcho vidbuvaetsia i yak perezhity turbulentnist [Quarantine labor market – what happens and how to survive the turbulence]. Available at: <https://blog.olx.ua/22479/rinok-praci-na-karantini-shho-vidbuvayetsya-i-yak-perezhati-turbulentnist/> (accessed 5 April 2020).
  12. Demianchuk I.A. (2012). Pryroda i osoblyvosti vynyknennia ekonomichnoi turbulentnosti [Nature and peculiarities of economic turbulence]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [The investments: practice and experience]*, no. 5, pp. 88–92.
  13. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku # 287/2015 / Prezydent Ukrainy. Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy [President of Ukraine. Official Bulletin of the President of Ukraine]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (accessed 5 April 2020).
  14. Yurchyshyn V. (2019). Sotsialno-ekonomichnyi vymir Ukrainy v period zminy politychnykh elit. Kyiv: Razumkov tsentr. [Social and economic dimensions of Ukraine in the period of change of political elites].
  15. Heiets V.M., Sidenko V.R., Skrypnychenko M.I., Kriuchkova I.V., Cherniak O.I. (2012). Faktory makroekonomichnoi nestabilnosti v systemi modelei ekonomichnoho rozvytku [Macroeconomic instability factors in the system of economic development models]. Kyiv.
  16. Mostipaka O.V. (2017). Turbulentnist rynkovoï ekonomiky [Turbulence of a market economy]. Proceedings of the III Mizhnarodna nauko-praktychna internet-konferentsiia «Biznes-administruvannya v umovakh turbulentnoi ekonomiky» (Kharkiv, 01-28 liutoho 2017 r.). Available at: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/issue/view/24> (accessed 4 April 2020).

Чернятевич Я. В.

Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины

ТУРБУЛЕНТНОСТЬ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследованы теоретические вопросы сущности турбулентности, ее трактовки в научных кругах. Установлено, что турбулентность в экономике означает быстрые, непрогнозируемые, контрастные изменения, на которые трудно влиять средствами государственного регулирования. Рассмотрены глобальные угрозы, характерные для социально-экономических систем мира, и факторы, которые обуславливают турбулентность экономических процессов в Украине. Определены факторы и угрозы, которые способствовали формированию структурных деформаций в экономике Украины и усилению их негативного влияния на экономический рост в современных условиях. Установлено, что основными предпосылками нарастания кризисных явлений в социально-экономической системе Украины на данном этапе являются: политическая нестабильность, дефицит бюджета, недоверие инвесторов, низкий уровень доходов большинства населения, рост внешней задолженности, устаревшая технологическая база реального сектора экономики, слабость отечественного финансового сектора.

Ключевые слова: социально-экономическая система, турбулентность, экономическая турбулентность, экономический кризис, экономическая угроза, вызов.

Cherniatevych Iaroslava

Ukrainian State Employment Service Training Institute

TURBULENCY IN THE SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

Summary

The article investigates theoretical issues of the essence of turbulence, its interpretation in scientific circles. It is established that turbulence in the economy means rapid, unpredictable, contrasting changes, which are difficult to influence by means of state regulation. The author notes that the presence of turbulent tendencies provokes the acceleration of economic life, reduces the time intervals between socio-economic crises and vice versa: rapid development of innovative technologies, the emergence of new industries, new forms of organization of economic life contributes to reducing the period between the next crises, resulting in turmoil economic system. The article considers global threats relevant to social and economic systems of different countries and the factors that determine the turbulence of economic processes in Ukraine. Specifically, the main global threats are: demographic inequality settlement and reproduction processes in the world; the food crisis; fuel and energy problem of the world; environmental issues; global epidemics and diseases; the rapid increase in unemployment in the world. The factors and threats that have contributed to arousal of structural deformations Ukrainian economy and to the increase of their negative impact on economic growth in modern conditions have been identified. The article reveals main prerequisites for the of crisis phenomena in the social and economic system of Ukraine at this stage of state formation, being political instability, budget deficits, investor distrust, low income of the majority of the population, the growth of external debt, outdated technological base of the real sector of the economy and weakness of financial sector. It was concluded that most of the turbulence seen as a negative factor in the development of the modern world and Ukraine, at the same time, turbulent processes contribute to the emergence of new opportunities and challenges. The article states that a synergistic approach to the analysis of social processes opens up a wide field of alternative opportunities for research and analysis of turbulence, chaos, uncertainty and its impact on society.

Keywords: social and economic system, turbulence, economic turbulence, economic crisis, economic threat, challenge.
